

Marshallův plán a ostatní formy pomoci poválečné Evropě

PETR CHALOUPEK, 496006

Úvod

Poválečná Evropa se po II. světové válce ocitla v hluboké ekonomické a sociální krizi, kdy rozsáhlé válečné škody a politická nestabilita ohrožovaly její další vývoj. V tomto kontextu byl v roce 1948 zahájen Marshallův plán, oficiálně známý jako *Program obnovy Evropy*, který měl za cíl poskytnout finanční a technickou pomoc evropským zemím a podpořit jejich ekonomickou obnovu. Tento plán, pojmenovaný po americkém ministru zahraničí Georgi C. Marshallovi, se stal jedním z nejvýznamnějších příkladů mezinárodní pomoci a zároveň politickým nástrojem k omezení šíření komunistické ideologie v Evropě.¹ Vedle Marshallova plánu však existovaly i další formy pomoci, jako například aktivity Správy spojených národů pro pomoc a obnovu (UNRRA), které měly rovněž významný dopad na poválečnou rekonstrukci.

Cílem této práce je analyzovat dopad Marshallova plánu na ekonomický růst evropských zemí a porovnat jeho efektivitu s jinými formami pomoci v pováleč-

¹Blíže toto téma rozebírám ve své práci *Motivace Marshallova plánu: ekonomická pomoc vs. geopolitická strategie USA*, který je dostupná [zde](#).

ném období. Práce se zaměřuje na časové výměny a charakter pomoci, přičemž zkoumá, jak tyto faktory ovlivnily ekonomickou obnovu. Práce je strukturována do několika kapitol: po teoretickém uvedení do problematiky Marshallova plánu a dalších forem pomoci následuje ekonometrická analýza a závěrečné zhodnocení výsledků.

Mezinárodní politická ekonomie a poválečný kontext

Mezinárodní politická ekonomie (IPE) zkoumá vzájemné propojení politiky a ekonomie na globální, regionální i národní úrovni, přičemž klíčovou roli hrají aktéři, jejich zájmy a mocenské struktury (Gilpin 2001). IPE se zaměřuje na to, jak státy, mezinárodní instituce a tržní síly utvářejí ekonomické politiky a jak tyto politiky ovlivňují mezinárodní vztahy.

Po II. světové válce čelila Evropa bezprecedentní hospodářské a politické krizi. Průmyslová produkce klesla v průměru o 30 % oproti předválečné úrovni, infrastruktura byla zničena a miliony obyvatel čelily nedostatku základních potřeb (Judt 2005). Tento stav vytvořil prostor pro soupeření mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, jejichž ideologické a ekonomické systémy se staly osou Studené války. V rámci IPE lze Marshallův plán chápat jako nástroj, který kombinoval ekonomickou pomoc s politickými cíli – stabilizací západoevropských ekonomik, posílením kapitalistického modelu a omezením vlivu komunismu (Hogan 1987). Pomoc nebyla pouze humanitární, ale sloužila jako prostředek k vytvoření mezinárodního řádu pod vedením USA.

Z hlediska IPE je klíčové analyzovat aktéry a jejich zájmy. USA usilovaly o otevření evropských trhů a zajištění politické stability, zatímco evropské státy hledaly zdroje pro obnovu a posílení národní suverenity (Milward 1984). Mezinárodní instituce, jako Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci (OEEC), koordinovaly distribuci pomoci a podporovaly ekonomickou integraci. Tento rámec umožňuje chápat Marshallův plán jako příklad komplexní inter-

akce ekonomických a politických zájmů, která formovala poválečný světový řád.

Marshallův plán a ostatní formy pomoci

Časové vymezení a charakter pomoci

Marshallův plán probíhal v letech 1948–1952 a představoval hlavní pilíř americké pomoci poválečné Evropě. Jeho cílem byla hospodářská rekonstrukce, stabilizace politických systémů a prevence šíření komunismu (De Long a Eichengreen 1991). Celkový objem pomoci dosáhl přibližně 13 miliard USD, což v dnešní hodnotě odpovídá více než 100 miliardám USD (Eichengreen 2008). Pomoc byla poskytována převážně formou grantů (90 %) a z menší části půjček, což umožnilo rychlé investice do infrastruktury, průmyslu a zemědělství. Mezi hlavní recipienty patřily Velká Británie (3,2 mld. USD), Francie (2,7 mld. USD) a Západní Německo (1,4 mld. USD) (Hogan 1987).

Kromě Marshallova plánu existovaly i další formy pomoci. V letech 1943–1947 poskytovala Správa spojených národů pro pomoc a obnovu (UNRRA) humanitární a ekonomickou podporu, zejména zemím střední a východní Evropy, v celkovém objemu přes 4 miliardy USD (Reinisch 2013). Po roce 1945 navíc některé evropské státy uzavíraly bilaterální dohody, e.g. s USA nebo Kanadou, které zahrnovaly půjčky a dodávky surovin. Tyto programy však byly méně koordinované a jejich dopad byl omezenější než u ERP (Milward 1984).

Hlavní aktéři, jejich zájmy a cíle

Hlavním aktérem Marshallova plánu byly Spojené státy, jejichž zájmy byly jak ekonomické, tak geopolitické. USA usilovaly o obnovu evropských ekonomik jako trhů pro své zboží a jako bariéry proti šíření sovětského vlivu (Hogan 1987). Podmínkou pomoci byla liberalizace obchodu a přijetí kapitalistických principů, což odpovídalo americké vizi otevřeného světového hospodářství (Gilpin 2001). Dalšími aktéry byly evropské státy, jejichž cíle se lišily. Velká Británie a Francie chtěly obnovit svou ekonomickou a politickou moc, zatímco Západní Německo hledalo cestu k reintegraci do mezinárodního společenství (Judt 2005).

Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci (OEEC), založená v roce 1948, sehrála klíčovou roli při koordinaci pomoci a vytváření mechanismů pro její distribuci. OEEC nejen spravovala alokaci prostředků, ale také podporovala hospodářskou spolupráci mezi evropskými státy, což položilo základy pozdější evropské integrace (Eichengreen 2008). Naopak země východního bloku, pod tlakem SSSR, Marshallův plán odmítly, což prohloubilo ekonomické a politické rozdělení Evropy.

Mechanismus problému

Marshallův plán fungoval jako komplexní mechanismus propojení ekonomické pomoci s politickými cíli. Pomoc byla směřována do klíčových sektorů: přibližně 30 % prostředků šlo na infrastrukturu (e.g. železnice, přístavy), 25 % na průmysl a 20 % na zemědělství (De Long a Eichengreen 1991). Granty umožnily evropským zemím dovážet potřebné suroviny a technologie, aniž by zatěžovaly své platební bilance. Politické podmínky ERP zahrnovaly liberalizaci trhů a fiskální disciplínu, což vedlo k modernizaci ekonomik a posílení prozápadní orientace recipientních zemí (Milward 1984).

Mechanismus pomoci byl úspěšný díky koordinaci přes OEEC a flexibilitě v alokaci prostředků podle potřeb jednotlivých zemí. Například v Západ-

ním Německu podpořil ERP tzv. *Wirtschaftswunder* (hospodářský zázrak), zatímco ve Francii umožnil modernizaci průmyslu prostřednictvím plánu *Monnet* (Eichengreen 2008). Odmítnutí pomoci zeměmi východního bloku naopak vedlo k jejich ekonomické stagnaci a prohloubení závislosti na SSSR.²

Aktuální stav a výsledky

Krátkodobé výsledky Marshallova plánu byly působivé. V letech 1948–1952 vzrostl průměrný roční HDP o 4–5 %, což překročilo předválečnou úroveň (Bolt et al. 2020). E.g. Západní Německo zaznamenalo růst průmyslové produkce o 50 % mezi lety 1948 a 1952, zatímco Francie zvýšila svůj HDP o 25 % (Eichengreen 2008).

Dlouhodobě Marshallův plán přispěl k vytvoření stabilního kapitalistického bloku v západní Evropě a položil základy evropské integrace, e.g. prostřednictvím Evropského společenství uhlí a oceli (1951). Rozdělení Evropy se však stalo trvalým rysem Studené války, neboť země východního bloku zaostávaly v ekonomickém rozvoji (Judt 2005). Ačkoli někteří autoři (e.g. Milward (1984)) zpochybňují výlučnou roli ERP ve „zlatém věku“ evropské ekonomiky, většina studií však shodně potvrzuje jeho klíčový přínos ke stabilizaci a růstu.

Ekonometrická analýza

Tato kapitola se zabývá ekonometrickou analýzou dopadu Marshallova plánu na ekonomický růst evropských zemí prostřednictvím *difference-in-differences* (DiD) přístupu (více o této metodě e.g. Zeldow a Hatfield (2025)). Cílem ana-

²Samozřejmě nepřijetí Marshallova plánu nebyl jediný důvod stagnace ekonomik východního bloku.

lýzy je zjistit, zda přijetí Marshallova plánu vedlo k významnému růstu HDP na hlavu v recipientních zemích (Německo, Francie, Norsko) ve srovnání s ne-recipientními zeměmi (Finsko, Španělsko). Pro analýzu byly využity panelová data pro pět zemí (Západní Německo, Francie, Norsko, Finsko a Španělsko). Pro analýzu byly použity dva modely.

První je lineární regresní model:

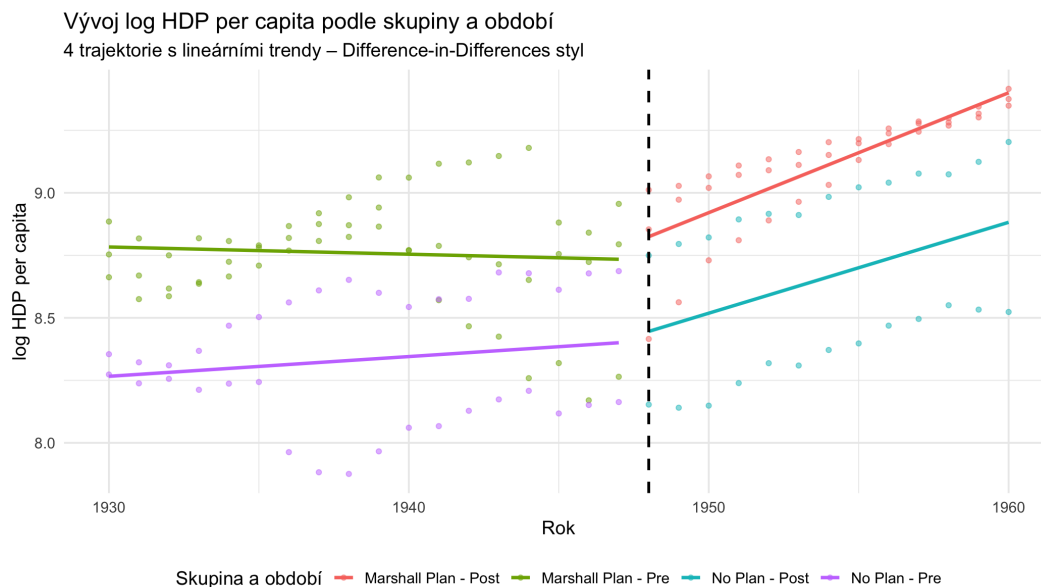
$$\log(GDP_t) = \beta_0 + \beta_1 Treatment_t + \beta_2 Post_t + \beta_3 DiD_t + \epsilon_t,$$

kde $\log(GDP_t)$ je HDP na hlavu pro jednotlivé státy v čase t . $Treatment$ je dummy proměnná, který nabývá 1, pokud stát přijal Marshallův plán, $Post_t$ je dummy proměnná, který nabývá 1, pro roku po přijetí Marshallova plánu a DiD je $(Treatment \times Post)$. Výsledky ukazují, že koeficient u DiD je 0,023 (p -hodnota = 0,782), což naznačuje, že Marshallův plán nezvýšil HDP na hlavu v recipientních zemích statisticky významným způsobem.

Druhý model zahrnuje fixní efekty pro zemi a rok, aby kontroloval neměřené faktory specifické pro zemi a čas. Výsledek je konzistentní – koeficient u DiD zůstává 0,023 (p -hodnota = 0,86454), opět bez statistické významnosti.

Závěry analýzy tedy naznačují, že Marshallův plán neměl statisticky významný dopad na růst HDP na hlavu. Tento výsledek však může být zkreslen malým počtem nerecipientů zemí (v Evropě nepřijalo Marshallův plán mimo Východního bloku pouze Finsko a Španělsko) a také faktem, že růst HDP na hlavu se u těchto zemí lišil již před válkou, vizualizaci výsledků přináší obrázek 1. Navzdory tomu model ukazuje, že recipientní země měly obecně vyšší HDP na hlavu ($Treatment$ koeficient 0,426) a že poválečné období vedlo k růstu HDP ($Post$ koeficient 0,331), avšak specifický efekt Marshallova plánu nebyl potvrzen. Pro prokázání vliv Marshallova plánu by tak byla zapotřebí podrobnější analýza, která však je nad rámec této práce.

Obrázek 1: Vývoj HDP pro jednotlivé skupiny

Zdroj: *Vlastní zpracování*

Závěr

Tato práce se zabývala analýzou dopadu Marshallova plánu a dalších forem pomoci na ekonomickou obnovu evropských zemí v poválečném období, s důrazem na časové výměny a charakter poskytované pomoci. Výsledky ekonometrické analýzy ukazují, že specifický efekt Marshallova plánu nebyl statisticky významný, což naznačuje, že přijetí Marshallova plánu nezvýšilo HDP na hlavu recipientních zemí (Německo, Francie, Norsko) ve srovnání s kontrolní skupinou (Finsko, Španělsko) způsobem, který by bylo možné jednoznačně připsat této pomoci.

Navzdory absenci statisticky významného efektu analýza odhalila obecný růst HDP v poválečném období a vyšší úroveň HDP v recipientních zemích, což může být dáno širšími faktory, jako je například celkový poválečný ekonomický rozmach nebo politická stabilita.

Odkazy

- Bolt, Jutta et al. (2020). *Rebasing ‘Maddison’: New Income Comparisons and the Shape of Long-Run Economic Development*. Maddison Project Working Paper 10. University of Groningen. URL: <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/>.
- De Long, J. Bradford a Barry Eichengreen (1991). “The Marshall Plan: History’s Most Successful Structural Adjustment Program”. In: *Postwar Economic Reconstruction and Lessons for the East Today*. Ed. Rudiger Dornbusch, Wilhelm Nöling a Richard Layard. Cambridge, MA: MIT Press, s. 189–230. URL: <https://faculty.econ.ucdavis.edu/faculty/alolmstead/DeLong.pdf>.
- Eichengreen, Barry (2008). *The European Economy Since 1945: Coordinated Capitalism and Beyond*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gilpin, Robert (2001). *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton, NJ: Princeton University Press. URL: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/264754/mod_resource/content/1/Gilpin_Global%20Political%20Economy.pdf.
- Hogan, Michael J. (1987). *The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Judd, Tony (2005). *Postwar: A History of Europe Since 1945*. New York, NY: Penguin Press.
- Milward, Alan S. (1984). *The Reconstruction of Western Europe, 1945–51*. London: Routledge.
- Reinisch, Jessica (2013). *The Perils of Peace: The Public Health Crisis in Occupied Germany*. Oxford: Oxford University Press.
- Zeldow, Bret a Laura Hatfield (2025). *Difference-in-Differences*. Health Policy Data Science Lab, Harvard Medical School. URL: <https://diff.healthpolicydatascience.org> (cit. 28.04.2025).